

СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

А. ПЕТРОВА
*аспірант кафедри організації судових
та правоохоронних органів
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

У демократичних державах вже давно дійшли висновку, що основою будь-якої цивілізованої країни є суд і система правосуддя, адже підкорення суспільних відносин закону й правилам поведінки — це фундамент, на якому будується правова держава. Відповідно до положень Конституції Україна є правовою державою, в якій судова влада є самостійною, незалежною гілкою влади в системі її поділу [1]. Беззаперечно можна стверджувати, що саме ця гілка влади є запорукою справжньої інституційно-функціональної правової державної влади.

Проте слід визнати, що система судової влади в Україні і рівень правосуддя набули загрозливих руйнівних форм, а суди втратили довіру громадян, утвердження і забезпечення прав та свобод яких є головним обов'язком держави. Першою, і чи не єдиною причиною недовіри до судової влади українці визнають корупцію, яка на сучасному етапі є однією з головних загроз національній безпеці та демократії в Україні, стабільності й безпеці громадянського

суспільства, руйнує етичні цінності та уявлення населення про справедливість. Ефективна боротьба з корупцією в судовій системі вимагає належного законодавчого забезпечення, запровадження дієвого комплексу нормативно-правових актів, які чітко визначають механізми запобігання корупції, посилення юридичної відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних діянь. Однак на законодавчому рівні та у доктрині єдиного розуміння поняття «судова система» немає, що може слугувати підміною понять при його трактуванні. Тому ми вважаємо, що є надзвичайно важливим дослідження цього терміна та визначення конкретного кола суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення у судовій системі України.

Теоретичною основою досліджуваного питання стали праці таких відомих учених, як О. Бусол, В. Городовенко, Ю. Грошевий, М. Камлик, Л. Москвич, І. Назаров, В. Настюк, В. Сердюк, О. Хотинська-Нор та ін. Ця стаття є продовженням і поглибленням їхніх

наукових доробок у світлі конституційної та судової реформ.

На сьогодні ми є свідками інтенсивної еволюції антикорупційного законодавства, яка почалася з моменту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Так, активна діяльність України на міжнародній арені та політична воля її лідерів сприяли прийняттю 5 жовтня 1995 р. першого на вітчизняних теренах антикорупційного Закону — «Про боротьбу з корупцією» [2]. Під корупцією в ньому розумілася діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави (причому, виходячи зі змісту ст. 2, яка визначала коло суб'єктів відповідальності, з'ясовуємо, що представники судової системи окремо представлені не були, а прирівнювалися до державних службовців), спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Прийнятий 7 квітня 2011 р. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» [3] дещо систематизував і класифікував суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення. Відповідно до змісту п. 1 ч. 1 ст. 4 акта законодавець виокремив представників судової системи, які несуть відповідальність за корупційні правопорушення — це судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, голова, заступник голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій). У Законі України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції» [4] законодавець залишив це саме коло осіб. Варто зазначити, що існує необхідність внесення змін до зазначеного вище Закону у зв'язку з ліквідацією Вищої ради юстиції, та створення нового

конституційного органу — Вищої ради правосуддя (ст. 131 Конституції України [1]; ст. 1 проекту Закону України «Про вищу раду правосуддя» [6]). Для кращого і всебічного закріплення суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення у судовій системі необхідно з'ясувати, що є судовою системою.

Як зазначає І. Назаров, погляди дослідників на поняття «судова система» залежать від того, які риси або особливості судової системи розглядаються як першочергові. Науковець визначає судову систему як систему спеціальних державних органів — судів, які є носіями судової влади, створені для задоволення потреби у розгляді та вирішенні правових спорів, мають загальні завдання, принципи організації й діяльності, відповідають рівню соціально-економічного розвитку суспільства [6, 9].

Такий підхід до визначення судової системи як сукупності судів (*вужьке трактування судової системи*) домінує у науковому середовищі [7].

На думку Л. Москвич, недоліком такого підходу є врахування лише внутрішньої структури в організаційно-функціональному аспекті. За таких умов зазначену категорію слід замінити на «система судів», оскільки вона точніше характеризує елементи системи як сукупності організацій, що виконують передбачені законом функції. Судова система не повинна зводитися лише до сукупності всіх судів. Тому такий підхід Л. Москвич вважає надто вузьким, оскільки пов'язує з поняттям «система» лише ті утворення, які безпосередньо здійснюють судово-владну діяльність, залишаючи поза увагою саму діяльність, а також органи та осіб, які забезпечують виконання функцій системи — органи суддівського самоврядування, судового управління, суддівський корпус тощо [8, 31].

Також деякі автори до змісту судової системи включають систему судів

та органи судової влади, що здійснюють ресурсне забезпечення функціонування судів (*широке трактування судової системи*), а саме: а) державні органи в системі правосуддя — Вища рада правосуддя, Державна судова адміністрація України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Національна школа суддів України; б) органи суддівського самоврядування — збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України; в) громадські органи — Громадська рада доброчесності, Науково-консультативна рада при Верховному Суді України (а з моменту створення — Верховного Суду), громадські об'єднання суддів.

До осіб, які несуть відповідальність за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією у судовій системі, необхідно відносити усіх суддів України та присяжних при здійсненні ними правосуддя.

У науковому співтоваристві питання належності Вищої ради правосуддя до судової системи є дискусійним. Ми вважаємо, що належність цього органу до судової системи є цілком обґрунтованою:

1. Суддівське співтовариство призначає десятьох членів Вищої ради правосуддя на з'їзді суддів України [1], який є вищим органом суддівського самоврядування. Тобто судді безпосередньо входять до складу цього органу (10 з 21) і впливають на його формування [9]. Крім того, проведена конституційна та судова реформи врахували вимоги міжнародних актів [10, 26–27], та збільшили кількість суддів у складі цього органу (у Вищій раді юстиції було лише 3 судді з 20 членів органу). Це зроблено не для того, щоб суддівський корпус одержав перевагу голосів при проведенні засідань, а для професійного контролю за його формуванням. Існує необхідність у забезпеченні наявності не просто суддів у складі, а саме компетентних представників усіх судів — з розгляду цивільних, кри-

мінальних, адміністративних та господарських справ [11, 663];

2. Саме цей орган є відповідальним за формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі;

3. Лише Вища рада правосуддя має повноваження приймати рішення стосовно порушення суддями вимог щодо несумісності;

4. Законом на цей орган покладено здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів [9];

5. Саме Вища рада правосуддя призначає на посаду та звільняє з посади голову Державної судової адміністрації та визначає граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації;

6. Крім того, члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів [5].

Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади та підзвітна Вищій раді правосуддя [12]. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» покладає на Державну судову адміністрацію здійснення фінансового, матеріально-технічного забезпечення: всіх елементів системи в питаннях інформаційного й кадрового забезпечення (виключно щодо системи органів Державної судової адміністрації України та апарату суду, соціальне забезпечення щодо органів Державної судової адміністрації України й судів, суддів і працівників апарату суду).

Вища кваліфікаційна комісія суддів України відіграє найважливішу роль у формуванні висококваліфікованого суддівського корпусу. Саме на неї покладається обов'язок обрати професійних суддів, які здійснюватимуть

справедливо, чесно та невідкупно правосуддя в державі. Тому до членів цього органу судової системи мають висуватися найсуворіші вимоги. Представники зобов'язані мати бездоганну репутацію та усвідомлювати рівень відповідальності, який покладений на них державою.

Національна школа суддів України також є творцем суддівського корпусу, тому і її представники повинні мати не лише ґрунтовні знання в галузі права, а й незаплямовану репутацію, надаючи не тільки знання кандидатам на посаду судді, а й на власному прикладі ілюструючи бездоганну професійну поведінку.

Як відомо, органи суддівського самоврядування та громадські об'єднання суддів становлять судді, але в контексті цього питання їхню діяльність необхідно розглядати, не пов'язуючи зі здійсненням правосуддя.

Громадська рада доброчесності — новостворений орган, який покликаний сприяти Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання. Членами Громадської ради доброчесності можуть бути представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мають високу професійну репутацію та відповідають критерію політичної нейтральності й доброчесності [12]. Крім того, вони мають бути неупередженими, справедливими, а також проходити спеціальну перевірку (із застосуванням поліграфа) перед зайняттям посади. Рада отримує повноваження, які мають істотний вплив на кар'єру судді, а отже, є інстру-

ментом впливу на його незалежність. Зокрема, повноваження щодо інформаційного порталу та надання висновку щодо етичності та доброчесності можуть бути використані на шкоду судовій владі, бо лише від Ради залежить, чи оприлюднювати інформацію про суддю і яку саме, подавати висновок чи ні. На сьогодні недосконалість нового судоустрійного законодавства породжує безліч корупційних ризиків за участю Громадської ради доброчесності. Тому включення її представників до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення у судовій системі України є вкрай необхідним.

Для того щоб уникнути маніпуляцій з підготовки наукових висновків щодо відповідної норми права, членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді України також необхідно включити до суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення у судовій системі України.

Отже, підсумовуючи викладене вище, вважаємо, щоб позбутися будь-якого класового розшарування, посилити розуміння власної відповідальності на законодавчому рівні необхідно визначити суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення у судовій системі осіб, на яких законом покладено функцію здійснення правосуддя (судді, а у передбачених законом випадках, присяжні), суддів Конституційного Суду України, представників Державної судової адміністрації, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, представників органів суддівського самоврядування, у діяльності, не пов'язаної зі здійсненням правосуддя, Вищої ради правосуддя, Національної школи суддів України, Науково-консультативної ради при Верховному Суді та Громадської ради доброчесності.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Конституція України: станом на 30 вересня 2016 року. — Х., 2016. — 76 с.
2. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР // Вісник Верховної Ради України. — 1995. — № 34. — Ст. 266.
3. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 р. № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 40. — Ст. 404.

4. Закон України «Про запобігання корупції»: станом на 01 листопада 2016 року. — Х., 2016. — 90 с.
5. Про вищу раду правосуддя : проект Закону України від 23 вересня 2016 р. № 5180 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60102.
6. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — Х., 2011.
7. Лебедев В. М. Судебная власть в современной России: проблемы становления и развития. — СПб., 2001.
8. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : моногр. — Х., 2011.
9. Про Вищу раду юстиції : Закон України від 15 січня 1998 р. № 22/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 25. — Ст. 146.
10. Рішення V з'їзду суддів України від 24 жовтня 2002 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 5.
11. Судова влада : моногр. / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. — Х., 2015. — 792 с.
12. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: станом на 30 вересня 2016 року. — Х., 2016. — 112 с.

REFERENCES

1. Konstytutsiia Ukrainy: stanom na 30 veresnia 2016 roku [Constitution of Ukraine: as of September 30, 2016], Kharkiv, 2016, 76 p.
2. Pro borotbu z koruptsiieiu: Zakon Ukrainy vid 5 zhovtnia 1995 r. № 356/95-VR [About fight against corruption: The law of Ukraine of October 5, 1995 № 356/95-VR], *Visnyk Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1995, no. 34, Article 266.
3. Pro zasady zapobihannia ta protydii koruptsii: Zakon Ukrainy vid 7 kvitnia 2011 r. № 3206-VI [About the principles of prevention and anti-corruption: The law of Ukraine of April 7, 2011 № 3206-VI], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2011, no. 40, Article 404.
4. Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii»: stanom na 01 lystopada 2016 roku [The law of Ukraine «About prevention of corruption»: as of November 1, 2016], Kharkiv, 2016, 90 p.
5. Pro vyshchu radu pravosuddia: proekt Zakonu Ukrainy vid 23 veresnia 2016 r. № 5180 [About the Supreme council of justice: the bill of Ukraine of September 23, 2016 № 5180]. Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60102.
6. Nazarov I. V. Sudovi systemy krain Ievropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy: porivnialno-pravovyi analiz [Judicial systems of the countries of the European Union and Ukraine: comparative and legal analysis], Kharkiv, 2011.
7. Lebedev V. M. Sudebnaya vlast v sovremennoy Rossii: problemy stanovleniya i razvitiya [Judicial authority in modern Russia: problems of formation and development], Saint Petersburg, 2001.
8. Moskvych L. M. Efektivnist sudovoi systemy: kontseptualnyi analiz [Efficiency of judicial system: conceptual analysis], Kharkiv, 2011.
9. Pro Vysychu radu iustytzii: Zakon Ukrainy vid 15 sichnia 1998 r. № 22/98-VR [About the Supreme council of justice: The law of Ukraine of January 15, 1998 № 22/98-VR], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1998, no. 25, Article 146.
10. Rishennia V zizdu suddiv Ukrainy vid 24 zhovtnia 2002 r. [The decision of the V congress of judges of Ukraine of October 24, 2002], *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*, 2002, no. 5.
11. Sudova vlada [Judicial authority], Kharkiv, 2015, 792 p.
12. Zakon Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv»: stanom na 30 veresnia 2016 roku [The law of Ukraine «About judicial system and the status of judges»: as of September 30, 2016], Kharkiv, 2016, 112 p.

Рекомендовано до друку кафедрою організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Петрова А. С. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення у судовій системі України

Анотація. У статті розглянуто проблему визначення суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення у судовій системі України. Проаналізовано різні підходи до її розуміння, розглянуто проблему співвідношення таких правових понять, як судова система та система судів. На основі дослідження автором виокремлено вузьке та широке трактування судової системи України. Встановлено перелік органів, які слід віднести до неї. Ґрунтуючись на зроблених висновках, рекомендовано розширити перелік суб'єктів, що можуть нести відповідальність за корупційні правопорушення у судовій системі України, та надано про-

позиції щодо необхідності внесення змін у чинні нормативно-правові акти, які регулюють це питання.

Ключові слова: судова система України, корупція, корупційні правопорушення, відповідальність.

Петрова А. С. Субъекты ответственности за коррупционные правонарушения в судебной системе Украины

Аннотация. В статье рассмотрена проблема определения субъектов ответственности за коррупционные правонарушения в судебной системе Украины. Проанализированы различные подходы к ее пониманию, рассмотрена проблема соотношения таких правовых понятий, как судебная система и система судов. На основе исследования автором выделены узкое и широкое трактования судебной системы Украины. Установлен список органов, которые следует отнести к ней. На основе сделанных выводов рекомендуется расширить перечень субъектов, которые могут нести ответственность за коррупционные правонарушения в судебной системе Украины, и даны предложения о необходимости внесения изменений в действующие нормативно-правовые акты, которые регулируют этот вопрос.

Ключевые слова: судебная система Украины, коррупция, коррупционные правонарушения, ответственность.

Petrova A. Subjects of Responsibility for Corruption Offenses in Judicial System of Ukraine

Annotation. The basic problem considered in this article is the determining the responsibility of entities for corruption in the judicial system of Ukraine. In particular analyzed various approaches of understanding the problem of the relation of such legal concepts as: the judiciary and courts system. Determine the list of bodies that should be attributed to it. On the basis of the findings recommended to extend the list of subjects that may be responsible for corruption in the judicial system of Ukraine and offered to change an existing regulations which govern these issues.

Key words: judicial system of Ukraine, corruption, corruption offenses, responsibility.